

DE ONTSTAANSMYTHE VAN HET LANDSCHAP TUSSEN HAARLEM/VELSEN EN AMSTERDAM

**Verhalen op de grens van Kennemerland en Amstelland: rond de Spaarndammerdijk;
Spaarnwoude, Halfweg, Sloterdijk, Bretten, Oud Sloten/Osdorp, Bretten, Westerpark**

Over het ontstaan van het landschap van de Walkabout, tussen Haarlem/Velsen en Amsterdam bestaan veel mythen. Het is een oeroud landschap vol verhalen. Hier volgt een bewerking van de mythen die geleid hebben tot de Walkabout en het muziek/theateroptreden rond het inwijdingsritueel in het Fort Benoorden Spaardam.

1. Heel vroeger was het gebied rond de huidige Spaarndammerdijk een levensgevaarlijke ruige wildernis, een veenmoeras waar niemand durfde te komen omdat je er geen stap kon zetten, meteen wegzakte in de stinkende zwarte blubber en verdronk, als je al niet was gestikt van de giftige dampen. Het veen bestond uit niets dan rottende plantenresten die het water vasthielden. Daarom werd de veenlaag elk jaar dikker en dikker, wel vijf meter hoger dan het nu is. De mensen woonden veilig op de hoge zandruggen langs de kust of op de rivierduinen langs de grote rivieren, maar ze dachten dat ze uit het moeras ontstaan waren. Ze geloofden dat in de veenwildernis de vooroudergeesten woonden, en natuurwezens zoals watergeesten, demonen en weerwolven. In het veen waren donkere poelen die beschouwd werden als de poort van onderwereld waardoor in het najaar al het leven verdween, maar waaruit in het voorjaar het nieuwe leven weer te voorschijn kwam. Aan de ene kant waren de mensen bang voor de geesten van de poelen die dood en verderf zaaiden, aan de andere kant hadden ze de geesten en natuurkrachten nodig omdat ze zorgden voor de vruchtbaarheid van hun akkers en dieren. Daarom kwamen ze steeds terug naar de poelen om hun feesten te vieren, om hun doden te rouwen en de geesten op te roepen. Want de mensen geloofden dat door bepaalde muziek en dansen de geesten bezit namen van hun lichaam en ze daarmee de kracht kregen om te kunnen rouwen, maar ook om vruchtbaar en gelukkig te worden. De mensen in de dorpen en de geesten van de poelen leefden samen en hadden elkaar nodig.

2. De veenmoerassen lagen aan de rand van een uitgestrekt keizerrijk. Officieel was elke wildernis het bezit van de keizer op grond van het 'wildernisregaal', maar feitelijk had de keizer er geen macht, want hij kwam er nooit en het gebied stond op geen enkele kaart. Het was een niemandsland.

De mensen die er woonden werden dan ook 'niemand' genoemd en de zwarte poelen van de onderwereld werden 'niets' genoemd.

Daar woont 'niemand', zei de keizer dan, er is 'niets' te zien! Het was streng verboden in het keizerrijk om niemand te zijn of niets te hebben. Alleen mensen die iemand waren mochten in het keizerrijk wonen en als je niets had moest je in de mijnen werken of dijken bouwen. In de steden leefden de stadsgoden in hun rijke tempels en kerken, en die wilden niets te maken hebben met de moerasgeesten. De stadsgoden waren geen lieverdjes, ze riepen de mensen op tot bloedige oorlogen om andere keizerrijken en hun goden te veroveren.

De keizer vereerde de stadsgoden en had een grote minachting voor de aardse geesten en demonen. Door die achterlijke geesten kon de keizer niet de grondstoffen gebruiken die hij nodig had voor de uitbreiding van zijn rijk. De moerassen van het niets werden daarom overal drooggelegd en de geesten van niemand werden verdreven. Door het vernietigen van niemand en niets wilde de keizer de hele wereld beheersen. Want dan kon hij alle natuurkrachten en grondstoffen voor zichzelf gebruiken en de hele aarde in cultuur brengen.

3. De moerasgeesten waren een bonte verzameling van demonen, aard- en watergeesten, weerwolven, gnomen, alven en elven. Maar ook de geesten van mensen uit verloren en vergeten tijden.

De poorten van de geestenwereld, de zwarte poel naar de onderwereld, werden bewaakt door demonen. Zij werden beschouwd als de heersers van de onderwereld, leven en dood, de vruchtbaarheid van het voorjaar en het sterven van het najaar. Soms kozen ze er voor om in de huid van een kikker of pad te kruipen, maar ze verschenen ook wel als nevel of windflarden. Maar meestal waren ze zichtbaar als een plotselinge schittering in het water, alsof de zon vanuit het water scheen. Daarom durfden veel mensen niet in de fonkelingen van het felle waterlicht te kijken. Want als je te lang naar het lichtspel in het water keek, sloeg het licht in je hoofd en begonnen mensen vreemde woorden te stamelen. In latere tijden werd dit poëzie genoemd.

Eén schrijver zou het lukken de schittering van de watergeest te vangen in zijn vele personages zoals Bavinck, Japie en Dichtertje; de grootste Hollandse schrijver ooit: Nescio.

De demonen waren watergeesten uit de oertijd, net als de vuurgeesten uit de bergen. Ze kenden elkaar heel goed, al vanaf het ontstaan van de eerste mensen, maar water en vuur gaan slecht samen. Dus besloot de vuurgeesten de bergen op te zoeken, en de watergeesten trok naar de vlakten van de moerassen. Net als de berggeest kon een watergeest bezit nemen van mensen (en omgekeerd), maar alleen als de mensen haar opriepen met haar eigen ritme, muziek en dansen. Zo kwam het dat de aarde bevolkt werd door de meer mannelijke vuurmensen en de meer vrouwelijke watermensen. De vuurmensen hadden stugge lichamen en waren gehard door de bergen en de woestijnen. De watermensen hadden zachte lichamen, en waren goed in het meebewegen met de vele stormen en overstromingen. De vuurmensen creëerden strenge vadergoden, terwijl de watermensen zachte moedergoden schiepen. De vuurmensen zagen hun zekerheden als rotsen, de watermensen als stromend water. Ze zouden elkaar nooit goed begrijpen. Maar sinds de grote volksverhuizingen zijn de vuurmensen en watermensen volledig vermengd, en is ieder mens tegelijk water- en vuurmens, wat vaak problemen oproept.

4. Toen de keizer erin slaagde de geesten uit zijn rijk te verdrijven, was er één waterdemon die er in slaagde te overleven door in de verste uithoek van het keizerrijk een overgebleven moeras te vinden. Een plek waar de zon altijd in het water scheen, waar de keizer en zijn ridders geen macht bezaten. De waterdemon wilde een vrijstaat creëren in een moeras waar zij met haar watermensen kon leven, samen met de elementen en natuurkrachten; vrij als vogels, levendig als de wind. Ergens op de aarde moest een plek overblijven voor mensen die niemand wilden zijn en niets wilden hebben. Na lang zoeken vond ze een geschikte plek, in het grote Hollandse veenmoeras tussen de duinen en de rivieren, met een poel waar niets en niemand leefde. Maar ze had wel mensen nodig, al was het er maar één. Want demonen zijn natuurkrachten die uit de bezieling van de mensen ontstaan -en andersom. Wie van de mensen zou de demon kunnen bezielen om haar te redden?

In die tijd hoorde het hele huidige Nederland bij Friesland. Friesland was ooit een machtig koninkrijk van de legendarische heidense koning Radbod (gestorven in 719) en de beroemde blinde dichter Bernlef, de Friese Homerus, van wie geen gedicht is overgeleverd. De centra van het rijk waren Utrecht en Dorestad. Maar in de 8^e eeuw hadden de Franken olv Karel Martel het grootste deel van Friesland veroverd en lieten Willibrordus en Ludgerus overal kerken bouwen op het zand, bv. in Utrecht, Heiloo en Velsen. De Friezen behielden hun vrijheid in het veen, in de uithoeken van hun rijk: het hoge noorden en de moerasgebieden in West Friesland. Door de invallen van de Noormannen eind 9^e, begin 10^e eeuw, werd het gebied weer heidens. Maar leenmannen van de Noormannen kwamen in opstand en verjoegen de Noormannen. Zij noemden zich de graven van Friesland en later graven van Holland. Maar ze slaagden er niet in de vrije Friezen van West Friesland te veroveren.

5. Het was het jaar 1000. Bij Velsen wonen Friese boeren die daar ooit de Romeinen verslagen hebben, maar nu als lijfeigene moeten werken op het land van de Abdij van Egmond. Hun heer is Graaf Dirk III van Holland. De graven hebben voortdurend oorlog met de keizer en de bisschop van Utrecht omdat ze hun macht willen uitbreiden.

Dichtbij het moeras woont een arme boer met zijn enige zoon Uko, een jongen van 16 jaar. Zijn moeder is ziekelijk en zijn vader is een sombere man, die vaak verhalen vertelt over de legendarische koning Radbod en het vrije Friesland. Hij kent nog gedichten van Bernlef uit zijn hoofd, die gezongen werden als rouwklacht bij de doden. Hoewel hij gedoopt is, gelooft hij in geesten. Voor zijn 16^e verjaardag heeft hij Uko een amulet gegeven met drie verstrengelde ringen die hem magische krachten moeten geven. Maar de ringen zijn stukgeslagen door de missionarissen die de Friezen tot het Christendom bekeerden en de magie is uitgewerkt. Maar in de hoop dat Uko er ooit in slaagt de magie te herstellen, heeft hij de amulet om de hals van Uko gehangen.

Op een nacht is het volle maan en windstil. Uko voelt dat het een bijzondere nacht is. Vanwege de millenniumwisseling, geloven de mensen dat er een breuk in de tijd is, en dat in de kieren en marges van de tijd nieuwe vormen van leven ontstaan die de volgende 1000 jaar zouden bepalen.

En dan kan het gebeuren dat het onderste naar boven komt, en dat de laatste de eerste is, dat een Friese lijfeigene meer invloed heeft op de tijd dan alle graven, keizers en bisschoppen. Het is in dit lichtjaar dat in Uko's droom een lichtbeeld verschijnt. Uko ziet een ring van stralend licht met duizenden kleuren. Daarin ziet hij de gestalte van een watergeest, die hem vaag aan zijn moeder doet denken toen ze nog niet ziek was. Uko krijgt het gevoel dat de geest in zijn hoofd zit. Het is iets dat sterker is dan hijzelf. Het licht krijgt een stem en de geest zingt zacht de volgende boodschap: "Uko jongen, Ik ben jouw demon, ik zal jou, je vader en je volk licht brengen. Ga naar de IJe en volg de IJe in oostelijke richting tot je de zon in een zwarte poel ziet opkomen en de vogels in de rondte ziet vliegen. Daar zal ik op je wachten." Uko vertelt zijn vader wat hij gedroomd heeft. Zijn vader gelooft dat geesten verschijnen in dromen en vertelt de droom aan iedereen in het dorp. De meeste mensen lachen hem uit, maar er zijn ook mensen die aangestoken worden door zijn enthousiasme en hem geloven. Ze spreken in het geheim af en nog dezelfde dag vertrekt Uko met zijn vader en de andere mensen naar de IJe. Dat is nog een smal veenriviertje, de IJe, na de grote overstromingen werd dit het IJ. Uko blijft de stem van de geest in zijn hoofd horen en mag voorop lopen om de weg te wijzen steeds verder langs de oevers van de IJe naar het oosten.

6. Het is een zware tocht door het natte veen. Vaak raakt Uko met zijn mensen vast in het moeras en ze hebben veel last van ongedierte. Het duurt niet lang of ze zijn hopeloos verdwaald. Ze besluiten een bivak te maken en daar te overnachten. Als ze wakker worden zien ze de zon opkomen in een zwarte poel. Boven hun hoofd cirkelt een grote vlucht vogels. Boven de poel ziet Uko opeens een witte nevel boven het zwarte water en hoort hij een zachte stem. Uko weet niet meer of de stem buiten of binnen hem klonk. Geen twijfel mogelijk, dezelfde stem als in zijn droom. Het is de watergeest, zijn demon. Ze zingt: "O Uko, hier is je plek. Dit is een plaats voor niets en niemand. Hier is ruimte om te leven, te ploegen en te zaaien en gelukkig te worden. Ik zal jou en je nakomelingen altijd beschermen en ervoor zorgen dat hier niemand en niets komt. Ik geef je mijn teken, zolang je het draagt zal ik bij je blijven." Uko ziet aan de oever iets glinsteren. Het zijn drie verstrengelde ringen die als halssnoer gedragen kunnen worden. Uko hangt het snoer om zijn hals. Voor Uko is de poel en het moeras de woonplaats van de geest een heilig bos.

7. Dichtbij bouwt Uko met zijn mensen een dorp. Dat zijn eerst nog houten huizen met daken van stro. Hij komt op het idee sloten in het moeras te graven om het water af te voeren. Het is de tijd dat het klimaat verandert; er is een droge tijd met weinig regen en het moeras wordt droger en toegankelijker. Het water zakt, en de dorpeelingen kunnen er een akker van maken, en later een weiland omdat het veen inklinkt en steeds natter wordt.

De moerasgeesten worden overal verjaagd uit de moerassen en worden woest op de mensen. Ze wreken zich als waterwolven door grote stormen te veroorzaken. Het water overstroomt al het land en veroorzaken grote meren, zoals de Haarlemmermeer, het IJ en het IJsselmeer. De boeren trekken dieper het moeras in en werpen dijken op om zich tegen het water te beschermen. Het dorp wordt Okesdorp genoemd, dorp van Uko, nu verbasterd tot Osdorp. De naam Uko is ook terug te vinden in de namen Ookmeer en Hoekenes.

8. Één stukje moeras blijft gespaard op de grens van de oudste duinen en het veen, dichtbij het huidige Spaarndam. De watergeest is nog de enige geest die is overgebleven. Als een Loreley blijft zij de laatste poel van het laatste moeras bewonen. Niemand durft er te komen. Mensen die in de buurt van de poel komen horen een betoverend gezang en voelen een enorme aantrekkingskracht om naar het gezang toe te gaan. Er zijn ook verhalen over een lichtgevende nevel die passerende vreemdelingen onweerstaanbaar naar zich toe lokt. Ze komen nooit meer terug omdat ze verdwijnen in de poel en niets meer achterlieten dan een paar luchtballen op het zwarte water.

9. Op een dag besluit de graaf namens de keizer met een leger van ridders die na de kruistochten toch niets te doen hadden om het land van de moerassen te veroveren. De graaf wil het laatste stukje niemandsland veroveren want hij vindt de moerassen broedplaatsen van ongedierte en bijgeloof. De graaf mag het land houden dat hij veroverd heeft. Hij wil de geesten voorgoed verdrijven en er een kerk bouwen.

De omringende gebieden, zoals Waterland, Westfriesland en Amstelland zijn al veroverd door de Graven van Holland in opdracht van de keizer. Want die hebben niet de hulp van geesten. De graven bouwen kastelen om de mensen de baas te blijven, de z.g. dwangburchten. Ook leggen zij hoge dijken aan om de overstromingen te voorkomen en om de moerassen droog te leggen zoals de Spaarndammerdijk.

Het land wordt daarom herhaaldelijk aangevallen door de legers van de Graaf. Maar de indringers verdwijnen op raadselachtige wijze in de zwarte poel. Het lukt niemand om het gebied te veroveren en het land van Uko blijft een vrijstaat.

10. Bij de Braeck heeft Uko een huis gebouwd waar steeds een nakomeling van Uko woont, ook met de naam Uko. De mensen geloven dat de watergeest door hem boodschappen doorgeeft en verhalen vertelt. Van alle kanten komen mensen om de verhalen over de geest te horen die Uko vertelt terwijl hij naar het zonlicht in het zwarte water kijkt.

Iedereen droeg de amuletten van de watergeest die Uko maakte in de vorm van 3 vervlochten ringen, die de drager de onoverwinnelijke kracht geven. Hij hield in het najaar maaltijden en lijkzangen bij de doden. Met hoorns werd dan 'storm gemaakt'.

En in het voorjaar organiseerde Uko grote vuren, ploegfeesten en vruchtbaarheidsfeesten om de cyclus van niets naar iets in gang te zetten. Ter ere van de watergeest werden rondgangen georganiseerd in gescheurde kleding en schoeisel. Beelden werden uit deeg en voden gemaakt en als 'heiligenbeelden' door de voren van de velden gedragen. Uko was zo slim om de watergeest als de heilige Maria voor te stellen om de mensen die naar de kerk gingen niet in de war te brengen. Uko kende nog de oude toverspreuken en voortekenen door naar vogelvluchten, rundermest en niesbuien te kijken en hij vereerde niet de zon, maar de maan als beeld van het menselijk leven dat alsmaar toeneemt en afneemt. Omdat de bisschop en de monniken van Egmond het moeras niet in durfden, kwamen ze nooit op bezoek en wist niemand dat het christendom in dit gebied in wezen nog heidens was.

Uko is begraven in zijn Okesdorp (Oud Osdorp), maar zijn schedel is altijd op oud-Friese wijze vereerd. Elke nakomeling van Uko dronk in Okesdorp uit de schedel van zijn voorvader om zijn vermogen te kunnen erven om open te staan voor de bezieling van de watergeest. Later is de schedel als relikwie van de heilige Pancratius vereerd in de kerk van Sloten. Sloten werd daarmee een belangrijke pelgrimsplaats, maar de pelgrims wisten dat het de schedel van Uko was.

HISTORISCHE ACHTERGRONDEN

Het huidige Noord/Zuid Holland en Utrecht maakte in de Middeleeuwen deel uit van het oude Friesland, dat liep van Zeeland langs de kust naar Noord Duitsland. Vanaf de 7e eeuw was Friesland formeel een deel van het Heilige Roomse Rijk, maar vooral de Friezen in het noorden voelden zich altijd zelfstandig en autonoom. De Frankische kerstening vanaf de 9e eeuw en het daarbij horende feodale stelsel was vooral bedoeld om die zelfstandigheid, het heidendom en de eeuwige guerrilla-oorlogen de kop in te drukken. En natuurlijk vanwege de lucratieve opbrengsten van het boerenbedrijf voor de feodale heer. De christelijke bekering was maar erg oppervlakkig en veel heidense Friese (Germaanse) gebruiken bleven bestaan met een christelijk sausje, zoals de verering van heilige bronnen, putten, poelen, schedels, vuurplaatsen en bomen. Er waren nog nauwelijks kerken en pas in de 14e eeuw kregen de kerk de functie als parochiekerk.

Ook het ongeschreven Friese gewoonterecht, eigendomsrecht en familierecht (aasdomrecht) waren belangrijker dan de geschreven Frankische wetten (schependomrecht). Helaas zijn de mondelinge overleveringen nooit opgeschreven. Alles wat we weten over de Friezen, is opgeschreven door hun vijanden. Van het werk van de grootste Friese dichter/schrijver Bernlef uit de 8e eeuw is niets overgebleven.

De streken langs de kust (Kennemerland) en langs de rivieren (bv. Utrecht) waren al veel eerder bewoond. Maar de veengebieden in het binnenland, zoals het gebied van het oude Sloten (met de dorpen Sloten, Osdorp en Sloterdijk) en Amstelland (Ouderkerk, Amstelveen en Amsterdam) zijn vanaf de 10e eeuw ontgonnen, hoewel er sporen zijn van eerdere bewoning.

De oude grens tussen Kennemerland en Amstelland (deel van het oude Niftarlake) was waar nu de Kostverlorenvaart/ Schinkel is. Vroeger was dat een veenrug.

Amstelland werd ontgonnen op gezag van de bisschop van Utrecht. Maar de graaf en de bisschop hadden alleen het formele gezag, die ze op hun beurt (als leenheer) weer ontleenden aan de keizer van het Roomse Rijk. In de praktijk waren de Friezen autonoom en begonnen ze het veen op eigen houtje te ontginnen. De Friezen hadden ook hun lokale krijgsheren. Wellicht waren dat nog afstammelingen en erfgenamen van de legendarische heidense Friese koning Redbad, de laatste grote heerser van Friesland. Hij zetelde waarschijnlijk in Utrecht. Na zijn dood in 719, werd Friesland onderworpen en gekerstend door de Franken (Bonifatius, Adelbertus, Willebrordus en Liudger).

Tot de 9e eeuw was het binnenland van Holland één groot veenmoeras. Vanaf de 10e eeuw wordt het veengebied ontwaterd en ontgonnen vanuit het noorden door de Friezen. Praktisch elke winter trokken ze er op uit om guerrillaoorlogen te voeren of te plunderen. In het voorjaar moesten ze weer terug zijn op de boerderij om te ploegen en zaaien. De middeleeuwse ontginningspatronen in het veen rond Amsterdam zijn nu alleen nog zichtbaar bij de Weststrandscheg, rond Oud Osdorp, langs de Amstel bij Ouderkerk en in Waterland. Maar ook de stratenpatronen in de stad (Jordaan, Admiraal de Ruyterweg) verraden nog de oude ontginningspatronen. Na de ontginningen zakte het veen en steeg het water. Na de grote overstromingen eind 12^e eeuw waarbij veel land wegspoelt en er grote meren ontstaan, wordt het gebied rond Spaarndam, Sloten/Osdorp een grensgebied tussen de heersende machten van die tijd: in het westen de graven van Holland in Kennemerland, in het zuiden en oosten de bisschop van Utrecht en in het noorden de 'bannen' van de vrije boeren van West-Friesland en Waterland.

Uit de families van Friese koningen en krijgsheren is het Fries/Hollandse Gravenhuis ontstaan, met de legendarische stichter Gerulf die in 885 de laatste Noormannenleider in Holland (Godfried) versloeg. Het is niet bekend in welke mate de Noormannen (Vikingen) geïntegreerd waren in de Friese samenleving (en omgekeerd).

De keizer had de grootste moeite zijn leenheren aan zich te binden. Dat mislukte dan ook volledig met de Graven van Holland, die via strategische huwelijken een geslaagde carrière maakten in het Roomse rijk, de bisschop versloegen en de voorlopers van de latere stadhouders werden in hun Haagse hof. De keizer was zo slim om bisschoppen te benoemen als leenheer, want die hadden geen kinderen. En de bisschoppen benoemden weer ondergeschikten als leenheer, de zogenaamde ministerialen, zoals de latere heren van Aemstel, die met Wolfger in 1105 hun carrière begonnen als schout van de bisschop. Maar ook de heren van Aemstel kwamen regelmatig in opstand tegen hun leenheren, de bisschop van Utrecht en de graven van Holland.

Tussen 1226 en 1252 rebelleert Gijsbrecht II van Aemstel openlijk tegen de bisschop, maar hij verliest de opstand en wordt in Utrecht zwaar vernederd als hij geboeid achter een paard moet lopen. Gijsbrecht IV steunt in 1296 de opstand tegen Floris V. Door de medeplichtigheid bij de moord op Floris V verliezen de heren van Aemstel hun bezit. Jan van Aemstel heeft als een laatste wanhoopspoging Amsterdam nog even terugveroverd in 1305, maar werd door de Kennemers snel weer verdreven. Zijn geschiedenis stond model voor Vondel's Gijsbrecht van Aemstel, maar Vondel gebruikte de verkeerde naam en projecteerde de geschiedenis op een veel latere stadsplattegrond. Na 1305 wordt Amstelland ingelijfd bij het Graafschap Holland. Amsterdam wordt tot op het bot vernederd door een dwangburcht (per abuis het kasteel van Aemstel genoemd), het (tijdelijk) afnemen van de stadsrechten en de verplichte afbraak van de stadswallen. De bisschop en de graven konden vooral hun macht uitbreiden door het neerslaan van de vele opstanden en de aanleg van dwangburchten. Daarna volgde de aanleg van waterwerken: dijken en sluizen om het gebied te exploiteren, zoals de Spaarndammerdijk met zijn sluizen en dammen. In 1282 verkocht Jan Persijn Waterland aan Floris V. De Westfriezen hadden tenslotte geen keus, en conformeerden zich in 1299 aan het centrale gezag. De Friezen ten oosten van het Vlie (het huidige Friesland) kwamen nog regelmatig in opstand. Nog in 1517 verwoestte de legendarische Friese rebel 'Grote Pier' Medemblik. Amsterdam heeft altijd een soort autonomie weten te behouden, ongetwijfeld een erfenis van de Friese vrijheidszin...

Peter Spruijt

GEBRUIKTE BRONNEN

- Eric de Bont: Vergeten Land
- Erik Swierstra Fietsen door landelijk Osdorp
Diverse artikelen over de geschiedenis van Sloten en Oud Osdorp op de website van de Dorpsraad Sloten/Oud Osdorp en mondelinge informatie
- L.C.Stilma De Sloterkerk, een eeuwenoud verhaal, en mondelinge informatie
- C.L. Verkerk Diverse publicaties in o.a. Jaarboeken Amstelodamum en per email
- G.L. Borger Diverse publicaties en mondelinge informatie (interview)
- Louis Firet Sloterplas Leven rond de Sloterplas, en mondelinge informatie
- J.K. de Cock Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de Middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag.
- Het "Kasteel van Amstel" burcht of bruggehoofd. Redactie M.B. de Roever
- De Waterlandse Zeedijk. De geschiedenis van een oude zeedijk in Amsterdam-Noord
- Ronald de Graaf Oorlog om Holland 1000-1375
- Geschiedenis van Holland. Redactie Thimo de Nijs en Eelco Beukers
- H. Halbertsma Frieslands Oudheid
- Herman Lambooi Getekend Land Nieuwe beelden van Hollands Noorderkwartier
- H. Brugmans Geschiedenis van Amsterdam, deel 1
- Geschiedenis van Amsterdam deel 1 tot 1578 Een stad uit het niets. Redactie Marijke Carasso-Kok
- C.G. 't Hooft Het ontstaan van Amsterdam
- C.G. 't Hooft Gijsbrecht's Amstelstad
- Jaarboeken Genootschap Amstelodamum
- Jaargangen Ons Amsterdam
- Diverse Websites: Wikipedia , Meertens Instituut en o.a. Het Friese Heidendom;
<http://home.hetnet.nl/~adevanderwal/heidendom1.htm>
De Geschiedenis van het volk der Friezen
<http://www.boudicca.de/friezen-nl1.htm>
- Jeroen van Westen Projecten Oerij
<http://www.jeroenvanwesten.nl/>
- Hilde - Schatten onder je voeten Over het verleden van N. Holland www.schattenonderjevoeten.nl/oer-ij/
- Steven Dhondt More paganorum
Vroegmiddeleeuwse perceptie van heidense volkscultuur.
- Peter Jan Margry Diverse publicaties over pelgrimeren, pelgrimsoorden en kerstening van heidense gebruiken
- Judith Schuyf Heidens Nederland Zichtbare overblijfselen van een niet-christelijk verleden
- Indiculus superstitionum et paganiarum
Middeleeuwse lijst van heidense gebruiken
- Albert Metselaar Boze geesten verjagen "stormen en hoornblazen" het gebruik van blaashoorns binnen de Germaanse belevingswereld (een poging tot reconstructie)
- W.F. Andriessen. Historia dominorum de Teysterband, Arckel, Egmonda, Brederoede, IJsselsteyn etc. 1933.
- M. Koord. Dat vertellen ze aan d'Amstel en het Y. Een verzameling legendarische, fabelachtige, bizarre of rare verhalen die met Amsterdam van doen hebben.
- Ch. Koord: Oude Amsterdamse volksverhalen
- Amsterdamse Volksgebruiken (Heemkennis Amsterdam deel V)
- Eelke de Jong, Hans Sleutelaar: Alle sprookjes van de Lage Landen.
- J. ter Gouw: Amstelodamiana
- Th. Van Amstel: De heren van Amstel 1105-1378
- J.A. van der Loos: Geschiedenis van Amstelland
- Bergen, Niekus, van Vilsteren: Schatten uit het veen
- Dekkers, Dorren, van Eerden: Het Land van Hilde, Archeologie in het Noortd-Hollandse kustgebied
- Sjeff Hendriks: De ontginning van Nederland
- A.W. Byvanck: De voorgeschiedenis van Nederland
- Rolf Roos, Bewogen Kustlandschap. Duinen en polders van Noord-Kennemerland.
- Koene, Morren, Midden-Kennemerland in de Vroege en Hoge Middeleeuwen Het land, de bewoners en hun heren tussen 700 en 1300
- Mostert, Demyttenaere. De betovering van het middeleeuwse Christendom. Studies over ritueel en magie in de Middeleeuwen
- Kerstening van Christenen. De verhouding van geestelijken en leken in de hoge Middeleeuwen
- Gerrit Noort. Germaanse cultuur en christianisatie van Noordwest-Europa
- Halbertsma: diverse studies: Geschiede der Christianisierung im niederländischen Küstenbereich. Het heidendom waar Liudger onder de Friezen mee te maken kreeg. Herinneringen aan St. Willibrord in Friesland. Enige merkwaardige gebruiken in het Friesland der 13^e eeuw
- Marijke van Vlieden: Willibrord en het begin van Nederland